

УДК 355.233.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208750>**Сергій НЕХАЄНКО,***orcid.org/0000-0003-0112-1018**старший викладач кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил)**Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (Київ, Україна) panzersergij@ukr.net*

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОРГАНІЗАТОРІВ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Автор присвятив статтю висвітленню результатів експериментального наукового дослідження розвитку професійної компетентності у майбутніх організаторів морально-психологічного забезпечення (МПЗ) на етапі оперативно-тактичного рівня підготовки, яку вони проходять у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського (НУОУ). Автор у статті також представив методіку проведення та основні результати констатувального та формувального етапів експерименту. Під час експерименту було досліджено такі критерії оцінювання рівнів сформованості та розвиненості професійної компетентності у майбутніх організаторів морально-психологічного забезпечення: ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний, предметно-діяльнісний (праксеологічний) і суб'єктивний. Крім того, автор здійснив аналіз, а також статистичну перевірку достовірності отриманих емпіричних даних наукового експерименту. Наукова новизна отриманих результатів проведеного наукового експерименту полягає в доведенні дієвості запровадження в освітній процес на етапі оперативно-тактичної підготовки обґрунтованих організаційно-педагогічних умов, які передбачають мотивування офіцерів структур морально-психологічного забезпечення до розвитку та саморозвитку, педагогічне моделювання цього освітнього процесу, диференціацію змісту і методів розвитку професійної компетентності, запровадження спеціальних навчальних дисциплін у освітній процес. Отримані результати дослідження засвідчили значний потенціал системи післядипломної освіти на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського та обґрунтованих педагогічних умов розвитку професійної компетентності майбутніх організаторів морально-психологічного забезпечення, підтвердили вплив на них не випадкових чинників, а запропонованих педагогічних інновацій.

Ключові слова: організатори морально-психологічного забезпечення, експеримент, професійна компетентність, критерій, організаційно-педагогічні умови, результати.

Serhii NEKHAIENKO,*orcid.org/0000-0003-0112-1018**Senior Lecturer of the Department of Moral and Psychological Support of the Force National Defense University of Ukraine named Ivan Cherniakhovskiy (Kyiv, Ukraine) panzersergij@ukr.net*

RESULTS OF THE EXPERIMENTAL RESEARCH ON PROFESSIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT IN FUTURE ORGANIZERS OF MORAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT

The author devoted the article to the results of the experimental scientific study of the development of professional competence in the future organizers of moral and psychological support (MPS) at the stage of operational and tactical level of training, which they undergo at Ivan Cherniakhovsky National Defense University of Ukraine. The author also presents the method of conducting and the main results of the ascertaining and forming stages of the experiment. In the course of the experiment, the following criteria were evaluated for assessing the level of formation and development of professional competence in future organizers of moral and psychological support: value-motivational, emotional-volitional, cognitive, subject-activity (praxeological) and subjective, and also the author analyzed validation of the empirical data obtained from a scientific experiment. The scientific novelty of the results of the conducted scientific experiment is to prove the effectiveness of introduction into the educational process, at the stage of operational and tactical training, grounded organizational and pedagogical conditions, which provide motivation to the officer structures of moral and psychological support for the development and self-development, pedagogical modeling content and methods of professional competence development, introduction of special educational disciplines in the educational process. The results of the study testified to the considerable potential of the postgraduate education system at the Ivan Cherniakhovsky National Defense University of Ukraine and substantiated pedagogical conditions for the development of professional competence of future organizers of moral and psychological support, confirmed the impact on them not by accidental factors, but by suggested pedagogues.

Key words: organizers of moral and psychological support, experiment, professional competence, criterion, organizational and pedagogical conditions, results.

Постановка проблеми. Вимоги сьогодення щодо реформування Збройних Сил (далі – ЗС) України суттєво змінюють як вимоги, так і методологічні підходи до підготовки військових фахівців. Професіоналізацію сил оборони визначено однією з пріоритетних цілей оборонної реформи України. Система військової освіти має набути практичного спрямування, забезпечувати впровадження в освітній процес ВВНЗ сучасних методик і технологій, методів і засобів професійної підготовки, які використовуються в підготовці військовослужбовців ЗС держав – членів НАТО. Не стали винятком і офіцери структур морально-психологічного забезпечення (далі – МПЗ), які вчаться у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського. Розв’язання проблеми підвищення якості професійної підготовленості організаторів МПЗ передбачає вдосконалення їхньої військово-професійної та фахової підготовки у напрямі цілеспрямованого розвитку в них професійної компетентності на основі реалізації вимог сучасних методологічних підходів до підготовки. Їхня професійна компетентність є визначальною умовою успішної військово-професійної діяльності. У зв’язку з цим підготовка майбутніх організаторів МПЗ потребує перегляду на основі провідних вимог і принципів методологічних і теоретичних основ і контекстних методик професійної підготовки фахівців екстремальних видів діяльності; передбачає розмежування оперативного та стратегічного рівнів як військово-професійної підготовки, так і підвищення кваліфікації, а також запровадження курсової підготовки за рівнями навчання та перед обійманням офіцерами конкретних посад. В умовах забезпечення ЗС України територіальної цілісності та суб’єктності нашої держави на міжнародній арені є суттєвий попит на висококваліфікованих організаторів МПЗ, здатних якісно планувати та ефективно організувати один із основних видів усебічного забезпечення життєдіяльності та бойової діяльності військ (сил) – МПЗ. Зазначимо, що від рівня сформованості та розвиненості їхньої професійної компетентності як специфічних фахівців у військовій сфері залежить якість військово-професійної підготовленості та готовності військовослужбовців до виконання повсякденних і бойових завдань за призначенням.

Аналіз досліджень. Проблемним питанням розвитку якості професійної компетентності військових фахівців присвячено низку експериментальних досліджень, зокрема такі: О. Бойко обґрунтував умови формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магі-

стрів військово-соціального управління (Бойко, 2005: 155-217); Н. Вербин – навчально-методичне забезпечення процесу розвитку професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління у процесі оперативно-тактичної підготовки (Вербин, 2019: 156-196); О. Торічний – теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання (Торічний, 2013: 306–347); О. Застело розробила діагностичну компетентність викладачів іноземних мов ВВНЗ у системі післядипломної освіти (Застело, 2018: 144–152); С. Чупахін здійснив експериментальну перевірку ефективності моделі формування професійної компетентності у майбутніх інженерів-зв’язківців у процесі вивчення спеціальних дисциплін (Чупахін, 2018: 137–149); Н. Шалигіна експериментально перевірила ефективність комплексу педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів (Шалигіна, 2018: 174–205) та ін.

Однак проблема розвитку професійної компетентності у майбутніх організаторів МПЗ на етапі оперативно-тактичної підготовки не була предметом окремого експериментального педагогічного дослідження.

Мета статті – проаналізувати результати експериментального дослідження організаційно-педагогічних умов розвитку професійної компетентності у майбутніх організаторів МПЗ на етапі оперативно-тактичної підготовки.

Методи дослідження. У процесі експерименту застосовувався комплекс емпіричних методів дослідження для з’ясування його результативності: спостереження, анкетування та бесіди для з’ясування думок і ставлень експертів щодо сучасного стану сформованості та розвиненості професійної компетентності у майбутніх організаторів МПЗ та визначення проблем у їхній військово-професійній діяльності; тестування («Модифікований опитувальник Локус-контролю» О. Ксенофонтової), методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, тест «Самооцінка особистості», опитувальник «Мотивація успіху і боязнь невдачі» (опитувальник Реана), методика «Вивчення спрямованості особистості» (методика В. Смекала і М. Кучера), методика «Діагностика професійної спрямованості особистості» (автор Б. Басс), опитувальник соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда, опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки – ССП-98» В. Моросанової, тест методики Р. Амтхауера, опитувальник «Визначення типів мислення та рівня

креативності. Діагностика за методикою Дж. Брунера». Для опрацювання й теоретичного обґрунтування достовірності результатів дослідження, а також встановлення кількісних залежностей між явищами, що вивчалися, застосовувалися статистичні методи аналізу отриманих емпіричних та експериментальних даних (Т-критерій Вілкоксона, U-критерій Манна-Вітні).

Виклад основного матеріалу. Невіддільним складником будь-якого педагогічного дослідження є педагогічний експеримент, який передбачає об'єктивне оцінювання досліджуваного явища, його кількісне вираження та порівняння. Успішне вирішення проблеми розвитку професійної компетентності у майбутніх організаторів МПЗ значною мірою залежить від об'єктивного визначення рівнів сформованості та розвиненості їхньої професійної компетентності. Взятий нами до уваги проаналізований досвід і запропоновані підходи вітчизняних і зарубіжних учених дали змогу визначити таку систему критеріїв оцінювання рівнів її сформованості та розвиненості: ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний, предметно-діяльнісний (праксеологічний) і суб'єктивний (Нехаєнко, 2020: 25).

На основі узагальнення результатів педагогічних досліджень встановили чотири рівні її розвиненості: низький, задовільний; достатній; високий (Нехаєнко, 2020: 25).

Експериментальне дослідження проводилося на етапах констатувального та формувального експериментів у період із 2015 по 2019 роки на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (м. Київ). Воно здійснювалося з урахуванням змісту та структури професійної компетентності шляхом анкетування офіцерів структур МПЗ, які не пройшли підготовку оперативно-тактичного рівня.

В анкетуванні взяли участь 308 офіцерів структур МПЗ, тобто загальна кількість учасників констатувального експерименту становить 308 респондентів. Визначення інтегрального рівня розвиненості їхньої професійної компетентності проводили за формулою 1:

$$K_{\Sigma} = (K_{цм} + K_{ев} + K_{к} + K_{п} + K_{ш} + K_{с}) / 6 \quad (1)$$

де $K_{цм}$ – результати оцінювання ціннісно-мотиваційного компонента;

$K_{ев}$ – результати оцінювання емоційно-вольового компонента;

$K_{к}$ – результати оцінювання когнітивного компонента;

$K_{п}$ – результати досліджуваних праксеологічного компонента;

$K_{ш}$ – результати оцінювання індивідуально-психічного компонента;

$K_{с}$ – результати оцінювання суб'єктивного компонента.

Значення інтегрального результату сформованості професійної компетентності на етапі констатувального експерименту становить $K_{\Sigma} = 69,6 \%$.

Організатори МПЗ мають такі рівні її сформованості:

– низький – 70 осіб / 22,3 %;

– задовільний – 128 осіб / 41,7 %;

– достатній – 65 осіб / 21,2 %;

– високий – 45 осіб / 14,8 %.

На другому – *формувальному* – етапі, що проводився упродовж 2017–2020 років, здійснювалась апробація організаційно педагогічних умов розвитку професійної компетентності (Нехаєнко, 2019: 43–51), реалізація професійно орієнтованої структурно-функціональної моделі, діагностування розвиненості професійної компетентності у майбутніх організаторів МПЗ.

Експериментальною базою виступили випускники Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, тобто ті офіцери структур МПЗ, які пройшли етап оперативно-тактичної підготовки. Нами було визначено контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ) групи. Загальна кількість офіцерів структур МПЗ у групах, що залучалися до дослідження на цьому етапі, становить 88 осіб.

Аналіз отриманих результатів діагностування їхньої професійної компетентності дав змогу встановити деякі особливості. Наприклад, великого значення у структурі ціннісно-мотиваційного компонента їхньої професійної компетентності набувають мотиви досягнення успіху та уникнення невдач. Результати діагностування показали, що тільки 32,3 % (28 осіб) мають перевагу у мотивації досягнення успіху, ще 43,6 % (38 осіб) – однакові результати рівнів мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач, а 24,1 % (21 осіб) – перевагу у мотивації уникнення невдач.

Слід зазначити, що за умови домінування мотиву досягнення успіху особистості притаманні такі особистісні характеристики: сприйняття ситуації досягнення успіху як невіддільного та звичайного складника життєдіяльності; впевненість у власних діях та успішному результаті; готовність і здатність брати на себе відповідальність у ситуації невизначеності; готовність братися за справи середньої та високої складності; інтенсивність зусиль у досягненні окреслених цілей; високий рівень домагань після успіху та інші.

Згодом мотив досягнення успіху забезпечує особі високий рівень активності, спонукає її до

пошуку нових способів діяльності, вивільнення власних здібностей, своєї енергії, творчих сил. Навпаки, високий рівень мотивації уникнення невдач впливає на поведінку так, що особа не буде проявляти ініціативу, буде підкорятися вимогам ситуації, що склалася. За таких умов особа ставить перед собою легкі або дуже складні цілі, успіх чи неуспіх у досягненні яких не впливатиме на її самооцінку. У разі постановки реальних цілей буде шукати зовнішньої допомоги та підтримки, відволікатися від якісного виконання військово-професійної діяльності.

Результати дослідження емоційно-вольового компонента дають можливість зробити висновки щодо особливостей саморегуляції у майбутніх організаторів МПЗ. Під час інтерпретації результатів дослідження дотримувались позиції, що серед їхніх професійно важливих якостей велике значення мають такі прояви, як їхній індивідуальний стиль саморегуляції та вольові якості. Вони дають їм змогу опанувати себе у складних моментах військово-професійної діяльності, успішно вирішувати різноманітні проблеми та завдання, зумовлені функціональними обов'язками та бойовими завданнями.

Аналіз результатів діагностування загального рівня саморегуляції показав, що 22 особи (25,4 %) мають високий рівень її сформованості, 63 особи (71,8 %) – середній. Порівнюючи зі значенням медіани, що становить $Me = 28$ стенів (за $Q = 5$), яке відповідає достатньому рівню сформованості емоційно-вольової саморегуляції (задовільний – < 23 ; достатній – $24-32$; високий – > 33), можна зазначити, що отримані організаторами МПЗ значення їхньої саморегуляції є на достатньому рівні.

Одержані результати дають змогу прогнозувати достатню здатність організаторів МПЗ до пристосування та емоційного коригування власних станів у процесі реалізації посадових компетенцій. Проте з ними в системі післядипломної освіти слід проводити індивідуальну роботу щодо психокорекції, які мають низькі результати сформованості вольових здатностей та емоційно-вольової саморегуляції.

Досконалий аналіз результатів діагностування когнітивного компонента офіцерів структур МПЗ надав можливість встановити напрями вдосконалення їхньої підготовки в університеті, за якими вони відчувають найбільший брак знань з їхньої військово-професійної діяльності. А саме: визначити шляхи військово-професійної діяльності, виховання й моральної підготовки особового складу (68 осіб / 77,8 %); уміння формулювати морально-психологічний стан підлеглого особового складу (59 осіб / 67,8 %); педагогічне прогнозування – прогнозувати особистісний розви-

ток військовослужбовців і підрозділу (військової частини) (58 осіб / 66,1 %); виявляти можливі відхилення у розвитку й поведінці особистості за відповідного морально-психологічного впливу (71 особа / 81,2 %); розглядати об'єкт морально-психологічного впливу, проблеми, які вивчаються у військовому колективі, їхніх зв'язків і характеристик (71 особа / 80,9 %); методичне забезпечення військово-професійної діяльності – синтезувати отримані знання з психології, педагогіки, військово-спеціальних дисциплін, дисциплін за військовим фахом (66 осіб / 75,4 %); інформаційне забезпечення військово-професійної діяльності – осмислювати роль кожного елементу у структурі військово-професійної діяльності у взаємодії (58 осіб / 65,8 %); професійна діагностика – виявляти психологічні явища і встановлювати між ними причинно-наслідкові зв'язки (63 особи / 71,8 %); визначити рівень сформованості психічних пізнавальних процесів у підлеглого особового складу (76 осіб / 86,8 %); контроль-аналітична діяльність – виявляти причинно-наслідкові зв'язки у своїй військово-професійній діяльності (63 особи / 71,8 %).

Аналіз результатів дослідження праксеологічного компонента дав змогу зробити висновок, що майбутні організатори МПЗ відчувають найбільше труднощів у діагностичній (задовільний рівень 24 особи / 27,8 %; достатній рівень 64 особи / 72,2 %) та управлінській (задовільний рівень 22 особи / 24,9 %; достатній рівень 66 осіб / 75,1 %) діяльності.

Отримані результати також засвідчили достатній рівень сформованості в організаторів МПЗ дидактичних (задовільний рівень – 12 осіб / 13,9 %; достатній – 67 осіб / 76,4 %; високий – 3 особи / 4,5 %), виховних (задовільний рівень – 10 осіб / 11,6 %; достатній – 75 осіб / 85,3 %; високий – 4 особи / 4,6 %) і методичних (задовільний рівень – 4 особи / 8,5 %; достатній – 41 особа / 87,2 %; високий – 2 особи / 4,3 %) умінь більшості з них; ми встановили дещо вищий рівень сформованості організаційних умінь (базовий рівень – 15 осіб / 17,2 %; достатній – 21 особа / 23,9 %; високий – 51 особа / 58,9 %); найбільш сформованими виявилися комунікативні вміння у всіх групах (задовільний рівень – 13 осіб / 14,8 %; достатній – 20 осіб / 23,3 %; високий – 54 особи / 61,9 %).

За результатами діагностування встановлено, що відмінності між відповідними групами на початку формування експерименту не були значущими, а інтегральний результат сформованості професійної компетентності становив у КГ – 71,98 %, в ЕГ – 74,2 %, (табл. 1).

Таблиця 1
Інтегральний результат рівнів сформованості професійної компетентності організаторів МПЗ на початку формульального експерименту

№ з/п	Результати оцінювання	На початку формульального експерименту	
		КГ	ЕГ
1.	$K_{цм}$ (%)	64,3	65,4
2.	$K_{ев}$ (%)	75,8	75,6
3.	$K_{к}$ (%)	68,6	68,6
4.	$K_{п}$ (%)	78,8	86,4
5.	$K_{ін}$ (%)	71,98	74,12
6.	$K_{с}$ (%)	72,4	74,6
7.	K_{Σ}	71,98	74,12

Здійснення експерименту проводилось у реальних умовах освітнього процесу, при цьому в ЕГ здійснювався експериментальний педагогічний вплив. Він полягав у запровадженні в освітній процес визначених організаційно-педагогічних умов, а саме: було проведено комплекс практичних занять, суть яких полягала у створенні та розв'язанні проблемних військово-професійних завдань, зумовлених функціональними обов'язками офіцерів структур МПЗ. Водночас загальний час аудиторної роботи не збільшився.

За результатами підсумкового діагностування інтегральний показник розвиненості професійної компетентності становив у КГ – 76,7 %, в ЕГ – 85,1 % (табл. 2). Найбільш суттєвих позитивних змін удалося досягнути в ЕГ у ціннісно-мотиваційному (ЕГ на 17,6 %), емоційно-вольовому (ЕГ на 17,8 %), когнітивному (ЕГ на 11,7 %) і суб'єктному (ЕГ на 15,7 %) компонентах. Отримані експериментальні дані свідчать про значний МПЗ у розвитку їхньої професійної компетентності.

Динаміка змін інтегрального результату зображена на рисунку 1.

Оцінювання рівнів розвиненості професійної компетентності у майбутніх організаторів МПЗ здій-

снювалося шляхом визначення середнього рівня підготовленості групи (математичного очікування підготовки групи – X), що визначає відсоток досягнутого результату, який був отриманий групою в середньому від загального необхідного рівня (еталона).

Таблиця 2
Інтегральний результат розвиненості професійної компетентності організаторів МПЗ після формульального експерименту

№ з/п	Результати оцінювання	У кінці формульального експерименту	
		КГ	ЕГ
1.	$K_{цм}$ (%)	70,0	83,0
2.	$K_{ев}$ (%)	79,9	93,4
3.	$K_{к}$ (%)	74,8	80,3
4.	$K_{п}$ (%)	81,0	78,5
5.	$K_{ін}$ (%)	76,7	85,1
6.	$K_{с}$ (%)	77,8	90,3
7.	K_{Σ}	76,7	85,1

Порівняння змін у контрольних групах на початку та в кінці формульального експерименту свідчить, що на рівні статистичної значущості $P \leq 0,05$ за всіма показниками відсутні значущі відмінності. Натомість в експериментальних групах спостерігаємо відмінності, що є статистично значимі на рівні $P \leq 0,05$ за всіма компонентами, що порівнювалися. Обчислення U -критерію Манна-Вітні дало змогу встановити, що відмінності за всіма показниками фахової компетентності між ЕГ та КГ є статистично значущі на рівні $P \leq 0,05$ ($U_{емп} > U_{кр}$, $U_{кр} = 88$).

Перевірка статистичної значущості одержаних результатів за допомогою критерію Манна-Вітні U та критерію T Вілкоксона (Воловик, Голлендер, Ягупов, 2019: 262–293) дала змогу встановити позитивні статистично значущі зміни в ЕГ та відсутність значущих змін у КГ, що засвідчує вплив на досліджуваних не випадкових чинників, а запропонованих педагогічних інновацій.

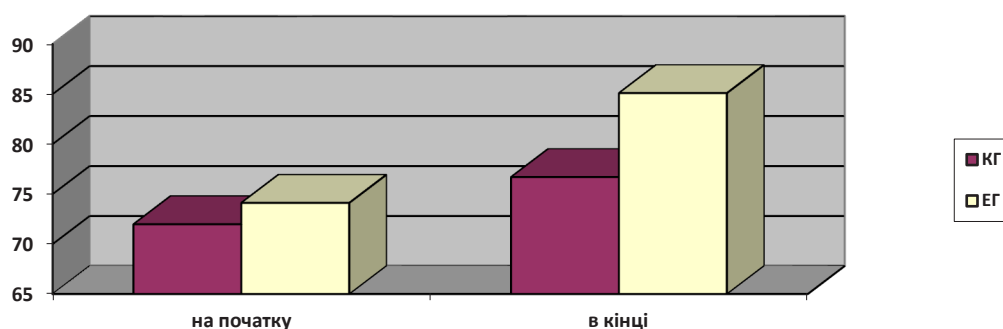

Рис. 1. Динаміка змін інтегрального результату розвиненості професійної компетентності у майбутніх організаторів МПЗ

Отже, під час формувального експерименту доведено результативність впровадження в освітній процес обґрунтованих нами організаційно-педагогічних умов розвитку професійної компетентності у майбутніх організаторів МПЗ.

Висновки. Задля експериментальної перевірки організаційно-педагогічних умов розвитку професійної компетентності у майбутніх організаторів МПЗ на етапі оперативно-тактичної підготовки проведено експериментальне дослідження, яке включало констатувальний і формувальний етапи.

На констатувальному етапі експерименту було обрано експериментальну базу дослідження, обґрунтовано кількість досліджуваних, обрано діагностичний інструментарій, проаналізовано й узагальнено стан розвиненості професійної компетентності у майбутніх організаторів морально-психологічного забезпечення, визначено ЕГ і КГ, а на формувальному – запроваджено в освітній процес визначених організаційно-педагогічних умов, проведено контрольне діагностування на початку та в кінці цього етапу. За результатами діагностування встановлено, що відмінності між ЕГ і

КГ на початку формувального експерименту не були статистично значущими. Експериментальне дослідження проводилось у реальних умовах освітнього процесу, при цьому в ЕГ здійснювався експериментальний педагогічний вплив.

Підсумкове діагностування засвідчило підвищення значень інтегрального результату щодо розвиненості професійної компетентності, при цьому в ЕГ зміни були на рівні статистичної значимості, натомість у КГ таких змін не відбулося. Найбільш суттєвих позитивних змін вдалося досягнути в експериментальних групах у ціннісно-мотиваційному (ЕГ на 17,6 %), емоційно-вольовому (ЕГ на 17,8 %), когнітивному (ЕГ на 11,7 %), суб'єктному (ЕГ на 15,7 %) компонентах. Отримані дані свідчать про достатній професійний потенціал організаторів МПЗ у розвитку своєї професійної компетентності, крім того, засвідчують вплив на них не випадкових чинників, а запропонованих організаційно-педагогічних умов.

Отже, під час експерименту доведено результативність впровадження в освітній процес обґрунтованих організаційно-педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 244 с.
2. Вербин Н. Б. Розвиток професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління у процесі оперативно-тактичної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 230 с.
3. Воловик П. М. Педагогічна технологія оцінювання ефективності нових методів навчання та виховання за допомогою непараметричних критеріїв. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2004. Вип. II. С. 8–21.
4. Застело О. В. Розвиток діагностичної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів у системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 223 с.
5. Нехаєнко С. І. Критерії та показники діагностування професійної компетентності майбутніх організаторів морально-психологічного забезпечення. *Pedagogy and Psychology*. 2020. Feb. VIII (87). С. 25–33.
6. Нехаєнко С. І. Вимоги сучасних методологічних підходів до організаційно-педагогічних умов розвитку професійної компетентності організаторів морально-психологічного забезпечення. *Інноваційна педагогіка : науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*. 2019. Вип. 17 (Т. 2). С. 43–51.
7. Чупахін С. А. Формування професійної компетентності майбутніх інженерів-зв'язківців в процесі вивчення спеціальних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 210 с.
8. Торічний О. В. Теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Хмельницький, 2013. 441 с.
9. Шалигіна Н. П. Розвиток комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів у процесі військово-професійної підготовки до участі в міжнародних миротворчих операціях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 239 с.
10. Холлендер М., Вульф Д. Непараметрические методы статистики. Москва : Финансы и статистика, 1983. 518 с.
11. Ягупов В. В. Теорія і методологія військово-педагогічних досліджень: підручник. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2019. 444 с.

REFERENCES

1. Boiko O. V. Formuvannya hotovnosti do upravlinskoi diialnosti u maibutnikh mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia [Formation of readiness for management activity in future masters of military-social management] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2005. 244 p. [in Ukrainian].
2. Verbyn N. B. Rozvytok profesiinonii vytryvalosti maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia u protsesi operativno-taktychnoi pidhotovky [Development of professional endurance of future masters of military management in the process of operational-tactical training] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2019. 230 p. [in Ukrainian].
3. Volovyk P. M. Pedahohichna tekhnolohiia otsiniuvannya efektyvnosti novykh metodiv navchannia ta vykhovannia za dopomohoiu neparametrychnykh kryteriiv. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka* [Pedagogical technology for

evaluating the effectiveness of new teaching and learning methods using non-parametric criteria. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*. 2004. Vyp. II. P. 8–21 [in Ukrainian].

4. Zastelo O. V. Rozvytok diahnostychnoi kompetentnosti vykladachiv inozemnykh mov vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv u systemi pislidyplomnoi osvity [Development of diagnostic competence of foreign language teachers of higher military educational institutions in the system of postgraduate education] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2018. 223 p. [in Ukrainian].

5. Nekhaienko S. I. Kryterii ta pokaznyky diahnostuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh orhanizatoriv moralno-psykholohichnoho zabezpechennia [Criteria and indicators of diagnosing the professional competence of future organizers of moral and psychological support]. *Pedagogy and Psychology*. 2020. Feb. VIII (87). P. 25–33 [in Ukrainian].

6. Nekhaienko S. I. Vymohy suchasnykh metodolohichnykh pidkhodiv do orhanizatsiino-pedahohichnykh umov rozvytku profesiinoi kompetentnosti orhanizatoriv moralno-psykholohichnoho zabezpechennia [Requirements of modern methodological approaches to organizational and pedagogical conditions of development of professional competence of organizers of moral and psychological support]. *Innovatsiina pedahohika : naukovyi zhurnal Prychornomorskoho naukovo-doslidnoho instytutu ekonomiky ta innovatsii*. 2019. Vyp. 17 (T. 2). P. 43–51 [in Ukrainian].

7. Chupakhin S. A. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh inzheneriv-zviazkivtsiv v protsesi vyvchennia spetsialnykh dystsyplin [Formation of professional competence of future communications engineers in the process of studying special disciplines] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2018. 210 p. [in Ukrainian].

8. Torichnyi O. V. Teoretyko-metodychni zasady formuvannia viiskovo-spetsialnoi kompetentnosti maibutnykh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi navchannia [Theoretical and methodological principles of formation of military-special competence of future border guards in the training process] : dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.02. Khmelnytskyi, 2013. 441 p. [in Ukrainian].

9. Shalyhina N. P. Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti ofitseriv bahatonatsionalnykh shtabiv u protsesi viiskovo-profesiinoi pidhotovky do uchasti v mizhnarodnykh myrotvorchykh operatsiakh [Development of Communicative Competence of Multinational Staff Officers in the Process of Military-Professional Training for Participation in International Peacekeeping Operations] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2018. 239 p. [in Ukrainian].

10. Kholender M., Vulf D. Neparometrycheskiye metody statystyky [Nonparametric methods of statistics]. Moskva : Fynansy y statystyka, 1983. 518 p. [in Russian].

11. Yahupov V. V. Teoriia i metodolohiia viiskovo-pedahohichnykh doslidzhen [Theory and methodology of military-pedagogical research]: pidruchnyk. Kyiv : NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho, 2019. 444 p. [in Ukrainian].